

การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวพระราชดำริ

อ.วารุณี วงศ์วิเศษ

SONGKHLA RAJABHAT UNIVERSITY

การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวพระราชดำริ

อ.วารุณี วงศ์วิเชียร

๓ ตลอดระยะเวลากว่า 53 ปี แห่งการครองราชย์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช หรือ “ในหลวง” ของปวงชนชาวไทยได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจเหลือคณานับ ด้วยพระราชปณิธานมุ่งมั่นที่จะให้บรรลุผลตามพระปฐมบรมราชโองการแห่งพระองค์ที่ว่า “เราจะปกครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” พระองค์ได้ทรงอุทิศทุ่มเทพระวรกาย พระสติปัญญา ตลอดทั้งพระราชทานพระราชทรัพย์ และความช่วยเหลือต่าง ๆ ที่จำเป็นแก่ประชาชนเสมอมาโดยมิได้ทรงเบื่อหน่าย ท้อถอย ทรงหวังแต่ให้พลนิกรของพระองค์อยู่ดี กินดี มีความสุข อันจะนำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดี ดังจะเห็นได้จากโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งมีไม่น้อยกว่า 2,700 โครงการ ทุกโครงการล้วนเอื้อประโยชน์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนไทย และนำความเจริญรุ่งเรืองมั่นคง เป็นปึกแผ่นสู่ประเทศชาติเป็นสำคัญ

ความเป็นมาของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเริ่มการเสด็จฯ ออกเยี่ยมเยียนและพระราชทานความช่วยเหลือให้แก่ราษฎรนับตั้งแต่ทรงหนีวีถีประเทศไทยในปี พ.ศ. 2495 จุดเริ่มต้นมาจากการเสด็จฯ ไปประทับพักฟ่อนอริยาบถ ณ พระราชวังไกลกังวล หัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ แล้วได้ทรงออกเยี่ยมเยียนราษฎรที่อาศัยอยู่ใกล้เคียงกับพระราชฐาน นับแต่นั้นเป็นต้นมาก็ได้ทรงขยายพื้นที่การเสด็จฯ เยี่ยมเยียนออกไปเรื่อย ๆ จนทั่วทุกภาคของประเทศไทย

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงถือว่า การเสด็จฯ เยี่ยมเยียนราษฎรในพื้นที่ต่าง ๆ เป็นพระราชภารกิจสำคัญที่สุดของพระองค์ เพราะเป็นโอกาสที่จะได้ทรงรับทราบถึงปัญหาและความเดือดร้อนของราษฎร และทอดพระเนตรเห็นสภาพความเป็นอยู่อันแท้จริงของราษฎรในพื้นที่เหล่านั้นด้วยพระองค์เอง ดังนั้นตลอดเวลาที่ผ่านมา จึงได้ทรงใช้เวลาส่วนใหญ่ในแต่ละปีเสด็จแปรพระราชฐานไปประทับแรมที่พระตำหนักตามภูมิภาคต่าง ๆ ด้วยพระราชประสงค์ที่สำคัญก็คือการมีโอกาสได้เสด็จฯ เยี่ยมเยียนราษฎรของพระองค์ตามท้องถื่นทุรกันดารอย่างทั่วถึง อาจกล่าวได้ว่าไม่มีพื้นที่ใดในประเทศไทยที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไม่เคยเสด็จพระราชดำเนินไปถึง

หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้เขียนถึงพระราชปรารถนาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงเสด็จฯ ออกไปเยี่ยมเยียนราษฎรอย่างใกล้ชิด ดังความตอนหนึ่งว่า “...เท่าที่ผมทราบ ไม่มีอะไรจะทำให้ทั้งสองพระองค์สำราญพระราชหฤทัยเกินไปกว่า การที่จะได้ทรงพบปะราษฎรของพระองค์ แม้ว่าจะใกล้หรือไกลก็ตามที่ตามที่เคยมีคำพึงเพยแต่ก่อนว่า - รัชกาลที่ 1 โปรดทหาร รัชกาลที่ 2 โปรดกวีและศิลปิน รัชกาลที่ 3 โปรดช่างก่อสร้างวัดนั้น ผมกล้าต่อให้ได้ว่ารัชกาลที่ 9 นี้โปรดราษฎร และคนที่เข้าเฝ้าได้ใกล้ชิดที่สุดเสมอไปก็คือราษฎร มิใช่ใครอื่นที่ไหนเลย...” (ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช อ้างถึงในรังสฤษฎ์ บุญชลอ 2542 : 68 - 69)

จากการเสด็จฯ ออกเยี่ยมเยียนราษฎร ทำให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงทราบถึงปัญหามากมาย ที่กระทบกระเทือนต่อฐานะความเป็นอยู่ของราษฎร ผู้ด้อยโอกาสในท้องถิ่นชนบททุรกันดาร ปัญหาเหล่านั้นเป็นปัญหาต่อเนื่อง ไม่สามารถตัดตอนแก้ไขเฉพาะส่วนได้เลย หากจะทรงปรับปรุงแก้ไขแล้วจะต้องทรง ดำเนินการพร้อมกันหมดทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านเกษตรกรรม ด้านแหล่งน้ำและชลประทาน ด้านที่ดินทำกิน ด้านการแพทย์และสาธารณสุข ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านอาชีพ ด้านสวัสดิการสังคม ด้านการศึกษาและอื่น ๆ ดังนั้น จึงได้ทรงพระราชทานพระราชดำริให้หน่วยงานทั้งหลายที่เกี่ยวข้องพิจารณาอย่างรอบคอบเพื่อดำเนินการต่อไป โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริจึงเกิดขึ้น และเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ตลอดมา จนกระทั่งปัจจุบันโครงการ อันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้มีไม่ต่ำกว่า 2,700 โครงการ (สุเมธ ตันติเวชกุล 2543 : 79)

สำหรับพระราชดำริแห่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงมุ่งมั่นที่จะดำเนินการป้องกันแก้ไขความเดือดร้อนและพัฒนาคุณภาพชีวิตของพสกนิกร อันก่อให้เกิดโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินั้นมาจากกรณีต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ (วรนุช อุษณกร 2540 : 2-3)

1. จากการเสด็จฯ ไปเยี่ยมราษฎร และทรงทราบถึงความเดือดร้อน ความต้องการด้านต่าง ๆ ของราษฎร จึงทรงมีพระราชดำริผ่านองคมนตรี ราชเลขาธิการ แม่ทัพภาค ผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอ หรือผู้ตามเสด็จอื่น ๆ ให้ดำเนินการจัดทำโครงการขึ้น โดยให้มีความเหมาะสม สอดคล้องกับความต้องการ ของราษฎร

2. จากการที่ราษฎรได้กราบบังคมทูลฯหรือถวายฎีกาแจ้งถึงความ เดือดร้อนต่าง ๆ ให้ทรงทราบ ก็ทรงศึกษาข้อเท็จจริง แล้วพระราชทานพระราชดำริ ต่อส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจต่าง ๆ ให้วางโครงการเพื่อแก้ไขความเดือดร้อนนั้น ๆ

3. จากการที่มีผู้ทูลเกล้าฯ ถวายอุพกรณ์สำหรับดำเนินกิจการอย่างใดอย่างหนึ่ง แล้วได้ทรงมอบให้ส่วนราชการต่าง ๆ จัดทำโครงการขึ้น เพื่อนำไปสร้าง

ประโยชน์ต่อส่วนรวม

4. จากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโดยตรงที่ต้องการแก้ไขความเดือดร้อนเร่งด่วนของราษฎรบางพื้นที่ และช่วยเหลือให้เขาเหล่านั้นมีความเป็นอยู่ดีขึ้น

หลักการของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

กุศล สุนทรธาดา (2542 : 119, 127) รังสฤษฎี บุญชลอ (2542 : 92 - 95) และวราวุธ อุษณกร (2540 : 14 - 15) ได้กล่าวถึงหลักการสำคัญของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงวางไว้ ซึ่งได้รวบรวมและเรียบเรียงเพื่อนำเสนอ ณ ที่นี้ดังนี้

1. การแก้ปัญหาเฉพาะหน้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเน้นอยู่เสมอว่า โครงการของพระองค์นั้น มุ่งเร่งช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าที่ราษฎรกำลังประสบอยู่ ทรงเปรียบเทียบว่าเหมือนคนปวดหัว คิดอะไรไม่ออกก็ต้องแก้อาการปวดหัวก่อน ตัวอย่างเช่น โครงการฝนหลวงเพื่อบรรเทาภัยแล้ง หากไม่รีบเร่งแก้ไขโดยด่วน ก็จะทำให้พืชผัก ผลไม้เสียหายหรือเฉาตายได้

2. การพึ่งตนเองและการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้วยตนเอง ทรงยึดหลักให้เป็น โครงการที่มุ่งพัฒนาความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนในลักษณะของ “การระเบิดออกจากข้างใน” โดยให้ราษฎรที่มีส่วนได้เสียในชุมชนนั้น ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ด้วยตนเอง (People Participation) ตั้งแต่เริ่มโครงการเพื่อกำหนดวิถีทางและเลือกแนวทางการพัฒนาของตนเอง แล้วพร้อมที่จะรับกระแส การพัฒนาจากภายนอกที่จะเข้ามาในอนาคต หลังจากนั้นจึงขยายผลไปสู่สังคมภายนอก เป็นการเตรียมความพร้อมให้แก่สังคมที่มีขนาดเล็กก่อน ตัวอย่างเช่น โครงการธนาคารโคกระบือ โครงการธนาคารข้าว และโครงการหุบกะพงที่อำเภอชะอำ จังหวัด เพชรบุรี เป็นต้น

3. การส่งเสริมความรู้และเทคนิควิชาการสมัยใหม่ที่เหมาะสม ทรงมีพระราชประสงค์ให้ราษฎรในชนบท สามารถเอาความรู้ เทคนิควิชาการสมัยใหม่ไปใช้ในการประกอบอาชีพได้อย่างประหยัด เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของภูมิภาคนั้น ๆ ทั้งนี้ได้ทรงพระราชทานพระราชดำริให้จัดตั้ง “ตัวอย่างของความสำเริง” คือ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริขึ้นในทุกภูมิภาคของประเทศไทย เพื่อให้เป็นสถานที่ศึกษาทดลองวิจัย และแสวงหาความรู้เทคนิควิชาการสมัยใหม่ ช่วยให้ราษฎรสามารถเรียนรู้จากตัวอย่าง และสามารถนำไปปฏิบัติด้วยตนเองได้

4. การอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ ทรงเห็นว่าการพัฒนาฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติมีผลโดยตรงกับการพัฒนาการเกษตร จึงทรงต้องการให้ราษฎรรู้จักการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดอย่างประหยัด ถูกต้องตามหลักวิชาการ และเกิดประโยชน์สูงสุด เพื่อให้อยู่ในสภาวะเอื้ออำนวยต่อการดำรงชีวิตของราษฎร และสร้างประสิทธิผลในด้านการเกษตร เรียกได้ว่า เป็นการพัฒนาแบบยั่งยืนที่เอื้อประโยชน์ในระยะยาว ตัวอย่างเช่น โครงการปลูกสวนป่า การปลูกหญ้าแฝกเพื่ออนุรักษ์ดินและป้องกันการชะล้างพังทลายของดิน และการกำจัดน้ำเสีย เป็นต้น

5. การส่งเสริมและปรับปรุงคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรงมีพระราชดำริที่จะแก้ไขปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อม อันเนื่องมาจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจและภาคอุตสาหกรรม ซึ่งทวีความรุนแรงขึ้นทุกขณะ ดังนั้น การดำเนินโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริจึงได้มุ่งเน้นเพื่อป้องกันแก้ไขปัญหามลพิษเป็นสำคัญด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการกำจัดน้ำเสียในเขตกรุงเทพมหานคร และในเมืองหลักตามส่วนภูมิภาคต่าง ๆ

6. ความเรียบง่าย ไม่ยุ่งยากซับซ้อน ทรงพระราชทานหลักการสำคัญ ของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริอีกประการหนึ่ง คือ จะต้องเรียบง่าย ไม่ยุ่งยากซับซ้อน ดังที่ทรงใช้คำว่า “Simplify” หรือ “Simplicity” ตัวอย่างเช่น

แนวความคิดเรื่อง “น้ำดีใส่น้ำเสีย” “ป่าสามอย่าง” “ประโยชน์สี่อย่าง” และ “ทฤษฎีใหม่” เป็นต้น ทั้งในแนวความคิดและด้านเทคนิควิชาการจะต้องสมเหตุ สมผล ทำได้รวดเร็ว สามารถแก้ไขปัญหาให้ก่อประโยชน์ได้จริง ตลอดจนต้องมุ่งไปสู่วิถีแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainability) อีกด้วย

ส่วนขั้นตอนสำคัญของการดำเนินงานในโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้
(รังสฤษฎ์ บุญชลอ 2542 : 91 - 92)

1. การศึกษาหาข้อมูล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงศึกษาข้อมูลจากเอกสารและแผนที่ เพื่อจะได้ทรงทราบถึงสภาพของพื้นที่ที่จะเสด็จฯ อย่างละเอียดก่อนเสมอ
2. การหาข้อมูลในพื้นที่ ทรงสอบถามประชาชนและเจ้าหน้าที่ในพื้นที่เพื่อทรงทราบข้อมูลเพิ่มเติม รวมทั้งทรงสำรวจพื้นที่ประกอบอีกด้วย แล้วทรงร่วมปรึกษากับเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่าง ๆ ถึงความเหมาะสมและความเป็นไปได้ ต่อจากนั้นจึงพระราชทานพระราชดำริให้เจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องรับไปพิจารณาในรายละเอียดตามขั้นตอนต่อไป
3. การจัดทำโครงการ เมื่อเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องได้รับพระราชทาน พระราชดำริแล้ว ก็จะไปศึกษาข้อมูลรายละเอียดด้านต่าง ๆ อีกครั้งหนึ่ง เพื่อประกอบการจัดทำโครงการให้เป็นไปตามแนวพระราชดำริ
4. การดำเนินงานตามโครงการ หลังจากจัดทำโครงการเสร็จเรียบร้อย จนถึงขั้นผ่านการอนุมัติโครงการ รวมทั้งงบประมาณแล้ว หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะเริ่มดำเนินงานตามโครงการทันที โดยมีสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) เป็นหน่วยงานกลางในการประสานงานด้านต่าง ๆ
5. การติดตามผล แต่ละหน่วยงานรวมทั้งสำนักงาน กปร. จะดำเนินการ

ติดตามและร่วมกันประเมินผลโครงการเป็นระยะ ๆ แต่ที่สำคัญ คือ องค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงเสด็จฯ กลับไปทอดพระเนตรความก้าวหน้าของโครงการ และทรงติดตามดูแลผลงานให้ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยทุกครั้งที่มีโอกาสทำได้ หากเกิดปัญหาหรืออุปสรรคใด ๆ ในโครงการ ก็ทรงชี้แนะแนวทาง จนสำเร็จ ลุล่วงด้วยดีเสมอมา แม้แต่การติดขัดด้านงบประมาณจนเป็นเหตุให้เกิดความล่าช้า ก็สามารถขอพระราชทานทรัพย์สินส่วนพระองค์สนับสนุนเพื่อให้โครงการดำเนินไปได้ทันต่อการแก้ไข้ปัญหา

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากรไทย

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริแห่งองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ล้วนมุ่งสู่การพัฒนาความเป็นอยู่ และคุณภาพชีวิตของพสกนิกรของพระองค์ สามารถจำแนกออกเป็น 8 ประเภทใหญ่ ๆ มีสาระสำคัญของแต่ละประเภท ดังนี้

1. โครงการพัฒนาด้านการเกษตร

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสนพระราชหฤทัยทางด้านเกษตรกรรม อยู่มาก ด้วยทรงตระหนักดีว่า ราษฎรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางด้านเกษตร หากการเกษตรเจริญก้าวหน้า เกษตรกรก็จะมีรายได้มาก ซึ่งจะส่งผลให้ประเทศชาติ มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจดังพระราชดำรัสที่ว่า

“...เศรษฐกิจของเรานั้นขึ้นอยู่กับเกษตรมาแต่ไหนแต่ไรแล้ว รายได้ของประเทศที่ได้มาใช้สร้างความเจริญด้านต่าง ๆ เป็นรายได้จากการเกษตร เป็นส่วนใหญ่ จึงอาจกล่าวได้ว่า ความเจริญของประเทศต้องอาศัยความเจริญของการเกษตรเป็นสำคัญ และงานทุก ๆ ฝ่ายจะดำเนินก้าวหน้าไปได้ ก็เพราะการเกษตร ของเราเจริญ...”

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพ

ชีวิตของเกษตรกรในระยะยาว แบบค่อยเป็นค่อยไป ทั้งนี้ได้ทรงวางแนวพระราชดำริ ที่ถือเป็นเทคนิควิธีการพัฒนาด้านการเกษตร เพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายไว้ ดังนี้ (กุศล สุนทรธาดา 2542 : 102 - 104 ; รังสฤษดิ์ บุญชลอ 2542 : 97 - 99 ; วรรณช อุษณกร 2540 : 28 ; สุเมธ ตันติเวชกุล 2543 : 115)

1. ส่งเสริมให้เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้ โดยเฉพาะในด้านอาหารก่อน เป็นเบื้องต้น เช่น ข้าว พืชผักผลไม้ นอกจากนี้จะต้องไม่พึ่งพาพืชเกษตร แต่เพียง อย่างเดียว และให้รู้จักหารายได้เสริมนอกเหนือจากการเกษตร เช่น การทำ อุตสาหกรรมในครัวเรือน

2. ส่งเสริมให้ใช้ประโยชน์จากธรรมชาติมากที่สุด โดยให้อาศัยพึ่งพา ธรรมชาติเป็นปัจจัยสำคัญ เพื่อลดค่าใช้จ่ายในการทำมาหากินของเกษตรกร ให้เหลือน้อยที่สุด แต่ต้องยึดหลักการใช้อย่างประหยัด

3. ส่งเสริมให้มีการพัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากรแหล่งน้ำและดินให้อยู่ใน สภาพที่จะมีผลต่อการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตอย่างมากที่สุดและยาวนานที่สุด โดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม อันเป็นหลักการสำคัญยิ่งต่อการเกษตร แบบยั่งยืน

4. สนับสนุนให้เกษตรกรปลูกพืชหมุนเวียน โดยเฉพาะพืชตระกูลถั่ว เพื่อลดค่าใช้จ่ายเรื่องปุ๋ย หากจำเป็นต้องใช้ปุ๋ยก็ทรงสนับสนุนให้ใช้ปุ๋ยธรรมชาติ แทนปุ๋ยเคมี ซึ่งมีราคาแพงและมีผลกระทบต่อคุณภาพของดินในระยะยาว

5. สนับสนุนในเรื่องการค้นคว้าทดลองและวิจัยหาพันธุ์พืชใหม่ ๆ ทั้งพืชเศรษฐกิจ พืชบำรุงดิน และพืชสมุนไพร ตลอดจนงานการศึกษาเกี่ยวกับแมลง ศัตรูพืช รวมทั้งพันธุ์สัตว์ต่าง ๆ ที่เหมาะสม เช่น โค กระบือ แกะ แพะ พันธุ์ปลา และสัตว์ปีก โดยทรงเน้นที่การเสียค่าใช้จ่ายน้อย ใช้เทคโนโลยีอย่างง่าย ๆ ไม่ซับซ้อน เพื่อให้เกษตรกรสามารถนำไปดำเนินการเองได้ และที่สำคัญ คือ พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ หรือ เทคนิควิธีการดูแลต่าง ๆ นั้น จะต้องเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของท้องถิ่น นั้น ๆ

ในเรื่องของการค้นคว้าทดลอง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงศึกษาทดลองงานด้านการเกษตรทั้งในพระราชวังสวนจิตรลดา และนอกพระราชวัง เพื่อให้ผลการศึกษาทดลองนั้นเป็นปฏิบัติการตัวอย่างแก่เกษตรกรทั่วไป พระองค์ยังได้ทรงจัดตั้งศูนย์ศึกษาการพัฒนาตามแนวพระราชดำริขึ้นในภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศ เพื่อเป็นแหล่งศึกษาด้านคว้า วิจัยเทคโนโลยีทางการเกษตรที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ของแต่ละท้องถิ่น เมื่อศูนย์ฯ เหล่านี้ทดลองได้ผลดีแล้ว ก็จะเผยแพร่และสาธิตให้แก่เกษตรกรที่มาศึกษาดูงานหรือเข้ารับการอบรม ช่วยให้เกษตรกรเข้าถึงแหล่งความรู้ทางเทคโนโลยีการเกษตรสมัยใหม่ รวมทั้งยังได้มีโอกาสเรียนรู้จากตัวอย่างจริงของความสำเร็จด้านการพัฒนาการเกษตรในพื้นที่ต่าง ๆ แล้วสามารถนำไปปรับใช้กับอาชีพการเกษตรของตัวเองอย่างได้ผล

6. ส่งเสริมความแข็งแกร่งให้แก่เกษตรกร โดยสนับสนุนให้เกษตรกรในฐานะผู้ผลิตได้รวมกลุ่มกันเป็นสหกรณ์ เพื่อเป็นพลังต่อรองมิให้ถูกเอารัดเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง ทั้งยังเป็นการฝึกให้เกษตรกรได้รู้จักการทำงานเป็นกลุ่มในการจัดหาตลาด และสามารถขายพืชผลได้ในราคายุติธรรม จนสามารถพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจได้ นอกจากนี้ยังช่วยให้เกษตรกรมีโอกาสได้กู้ยืมเงินและใช้หนี้คืนอย่างมีระบบระเบียบอีกด้วย

แนวพระราชดำริอีกประการหนึ่งที่มีคุณประโยชน์อย่างยิ่งใหญ่ต่อการพัฒนาส่งเสริมด้านการเกษตร คือ “**ทฤษฎีใหม่**” ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทาน เพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำใช้ในการเกษตรและยกมาตรฐานการครองชีพของเกษตรกรรายย่อย “**ทฤษฎีใหม่**” อันเกิดจากพระปรีชาสามารถและพระอัจฉริยภาพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีหลักสำคัญง่าย ๆ ไม่ซับซ้อนสรุปได้ว่าพื้นที่ถือครองโดยเฉลี่ยของเกษตรกรรายย่อยของไทยอนูมาณามีเนื้อที่ประมาณ 15 ไร่ แบ่งพื้นที่ตามวิธีการทฤษฎีใหม่ ก็จะเป็นนาข้าว 5 ไร่ พืชไร่พืชสวน 5 ไร่ สระน้ำ 3 ไร่ (ลึกประมาณ 4 เมตร จุน้ำได้ประมาณ 19,000 ลูกบาศก์เมตร)

และอื่น ๆ 2 ไร่ หรือสูตร 30 - 30 - 30 - 10 คือขุดสระ 30 % นาข้าว 30 % พืชไร่ - พืชสวน 30% บ้านและสิ่งอำนวยความสะดวก 10 % (กุศล สุนทรธาดา 2542 : 125)

แนวทางการพัฒนาตามทฤษฎีใหม่ แบ่งออกเป็น 3 ชั้น คือ (กุศล สุนทรธาดา 2542 : 125 - 127 ; สมชาย พุ่มสะอาด 2542 : 45 - 46 ; สุชาติ ประสิทธิ์ รัฐสินธุ์ 2540 : 6 - 10)

ขั้นที่หนึ่ง ทรงชี้ให้เห็นว่าน้ำเป็นปัจจัยสำคัญของเกษตรกรรายย่อย ที่มีพื้นที่ถือครองโดยเฉลี่ยประมาณ 10 - 15 ไร่ และได้ทรงเสนอให้แบ่งพื้นที่ออกเป็น 4 ส่วน ตามปริมาณพื้นที่ตั้งได้กล่าวไปแล้ว สำหรับการขุดสระน้ำก็เพื่อใช้กักเก็บน้ำไว้ใช้ตลอดฤดูแล้ง และใช้เลี้ยงปลาพันธุ์ที่ตลาดต้องการ ส่วนบนสระให้ทำเป็น เล้าไก่ เล้าเป็ด เพื่อให้เศษอาหารและมูลตกลงไปเป็นอาหารของปลา การทำนาข้าว และการปลูกพืชไร่ พืชสวนก็เพื่อบริโภคในครัวเรือนและจำหน่ายส่วนที่เหลือจากการบริโภค หากเกษตรกรได้ปฏิบัติตามแนวพระราชดำรินี้ ก็จะ สามารถผลิตข้าวได้พอบริโภคตลอดทั้งปี มีไก่ เป็ด ปลา เป็นฐานแหล่งโปรตีนในครัวเรือน รวมทั้งมีรายได้จากการจำหน่ายผลผลิตที่เหลือจากการบริโภค ทำให้มีความเป็นอยู่แบบพอมีพอกิน สามารถอยู่ได้ด้วยตัวเองได้ (Self - sufficient) ในระดับที่ประหยัด ก่อน

ขั้นที่สอง เมื่อเกษตรกรรายย่อยได้พัฒนาถึงขั้นยังชีพและหลุดพ้นจากการดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดเฉพาะครอบครัวไปวันหนึ่ง ๆ แล้ว ก็จะอยู่ในสภาพที่สามารถพัฒนาให้สูงขึ้นไปสู่ขั้นที่สอง คือ ให้รวมพลังกันในรูปกลุ่มหรือ สหกรณ์ เพื่อร่วมแรงกันในด้านการผลิต การตลาด การเป็นอยู่ สวัสดิการ การศึกษา สังคมและศาสนา เป็นการเพิ่มอำนาจในการต่อรองกับเศรษฐกิจ ภายนอกชุมชน ในขั้นนี้หน่วยราชการ มูลนิธิ รวมทั้งองค์กรพัฒนาเอกชน และองค์กรพัฒนาชุมชนจะต้องเข้ามามีบทบาทสำคัญ ในการให้ความร่วมมือสนับสนุน

ขั้นที่สาม เมื่อครัวเรือนในชุมชนมีชีวิตความเป็นอยู่เหนือระดับการยังชีพและมีการรวมตัวเป็นปึกแผ่น เพื่อดูแลตนเองในรูปของสหกรณ์แล้ว ก็จะก้าวขึ้นไปสู่ขั้นที่สาม คือ การให้กลุ่มสหกรณ์เหล่านี้ ติดต่อร่วมมือกับแหล่งเงิน (ธนาคาร) และแหล่งพลังงาน (บริษัทน้ำมัน) ในเชิงธุรกิจและการพัฒนาองค์กร โดยตั้งและบริหารโรงสี ตั้งและบริหารร้านสหกรณ์ รวมไปถึงการช่วยกันลงทุนและช่วยกันพัฒนาคุณภาพชีวิต ทั้งนี้ทั้งฝ่ายเกษตรกรและฝ่ายธนาคารกับบริษัทต่างได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน กล่าวคือ เกษตรกรขายข้าวในราคาสูง (ไม่ถูกกดราคา) ธนาคารกับบริษัทซื้อข้าวบริโภคในราคาต่ำ (ซื้อข้าวเปลือกตรงจากเกษตรกร แล้วมาสีเอง) เกษตรกรซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคในราคาต่ำ และธนาคารกับบริษัทสามารถกระจายบุคลากรได้ทั่วประเทศ เป็นวิถีสานแห่งการเชื่อมโยงภาคชุมชนกับภาคธุรกิจภาคอุตสาหกรรม ภาคพลังงาน และภาคการเงินเข้าด้วยกัน โดยภาครัฐจะมีบทบาทเสริมสำคัญในการสนับสนุนให้เกิดการเชื่อมโยงดังกล่าว ในขั้นนี้จะช่วยยกมาตรฐาน การครองชีพของเกษตรกรสูงขึ้น

ดังจะเห็นได้ว่า แนวพระราชดำริเรื่องทฤษฎีใหม่นั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมุ่งหวังให้เกษตรกร ได้ใช้ประโยชน์จากพื้นที่ที่ตนมีอยู่จำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด มีโอกาสทำเกษตรกรรมให้พอกิน พึ่งตนเองได้โดยไม่ต้องร้ออันเป็นลักษณะของเศรษฐกิจแบบพอเพียงกับตนเอง (Self - Sufficient Economy) จนสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดียิ่งขึ้นตามลำดับ แล้วขยายวงกว้างสู่การพัฒนาระดับประเทศต่อไป

โครงการตามพระราชดำริทางด้านการเกษตรที่สำคัญ ได้แก่ โครงการหลวงพัฒนาภาคเหนือ โครงการฝนหลวง โครงการธนาคารข้าว โครงการธนาคารโค - กระบือ โครงการส่งเสริมอาชีพเสริม โครงการสหกรณ์ โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ โครงการสวนพระองค์สวนจิตรลดา และศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

จากการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงอุทิศพระวรกายในด้านการพัฒนาการเกษตร จนเกิดคุณเอนกอนันต์ต่อเกษตรกรทั่วประเทศไทย องค์การอาหารและเกษตรแห่งองค์การสหประชาชาติ (FAO.) จึงได้ทูลเกล้าถวาย เหริยมอะกริโคลา (AGRICOLA) แต่พระองค์เพื่อเชิดชูพระเกียรติ เมื่อวันที่ 6 ธันวาคม 2538

2. โครงการพัฒนาด้านแหล่งน้ำ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสนพระราชหฤทัยเกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งน้ำมากกว่าโครงการอื่นเนื่องมาจากพระราชดำริประเภทอื่น จะเห็นได้ว่าโครงการที่ได้พระราชทานแก่พสกนิกรไม่น้อยกว่า 2,700 โครงการทั่วประเทศนั้น ร้อยละ 70 เป็นโครงการเกี่ยวกับน้ำทั้งสิ้น ทรงเปรียบว่า “น้ำคือชีวิต” ดังพระราชดำรัส ณ สวนจิตรลดา เมื่อวันที่ 17 ธันวาคม 2529 ความตอนหนึ่งว่า

“....หลักสำคัญว่าต้องมีน้ำบริโภค น้ำใช้ น้ำเพื่อการเพาะปลูก เพราะชีวิตอยู่ที่นั่น ถ้ามีน้ำคนอยู่ได้ ถ้าไม่มีน้ำคนอยู่ไม่ได้ ไม่มีไฟฟ้าคนอยู่ได้ แต่ถ้ามีไฟฟ้าไม่มีน้ำคนอยู่ไม่ได้....”

การที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสนพระราชหฤทัยเกี่ยวกับ การพัฒนาแหล่งน้ำเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากว่าทุกครั้งที่เสด็จพระราชดำเนินไปเยี่ยมเยียนราษฎรในท้องถิ่นทุรกันดาร ได้ทรงพบปัญหาความเดือดร้อนของราษฎรในเรื่องน้ำ ไม่ว่าจะเป็นการขาดแคลนน้ำในหน้าแล้ง การไหลเอ่อท่วมตือกสวนไร่นา ถนนหนทางในหน้าฝน จนก่อให้เกิดความเสียหายแต่ละครั้งเป็นทรัพย์สินจำนวนมาก พระองค์ได้ทรงมีพระราชดำริถึงแนวทางแก้ไขปัญหาเรื่องน้ำ ดังใจความตอนหนึ่งว่า

“...น้ำเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในงานเกษตร แม้ดินจะไม่ดีบ้างหรือมีอุปสรรคทางด้านอื่น ๆ ถ้าแก้ปัญหาในเรื่องแหล่งน้ำที่จะใช้ในการเพาะปลูกได้แล้ว เรื่องอื่น ๆ ก็จะพลอยดีขึ้นติดตามมา....”

ดังนั้น พระองค์จึงทรงทุ่มเทให้กับงานพัฒนาแหล่งน้ำเป็นอันมาก ได้ทรงพยายามคิดค้นหาหนทางแก้ไขปัญหากับการขาดแคลนน้ำ เพื่อให้ราษฎรมีน้ำกิน

กินน้ำใช้ และไม่ขาดแคลนน้ำในการเพาะปลูก ตลอดจนการทรงพัฒนาแหล่งน้ำในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อประโยชน์สุขของราษฎร

โครงการพัฒนาแหล่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริ โดยทั่วไปมีลักษณะเป็นโครงการพื้นฐานในการช่วยแก้ไขปัญหาคความเดือดร้อนของราษฎรเกี่ยวกับน้ำ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพระราชดำริอันเนื่องมาจากการเสด็จฯ ไปเยี่ยมราษฎรในท้องที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศ แล้วทรงรับทราบปัญหา กับอีกส่วนหนึ่งมาจากการกราบบังคมทูลขอพระราชทานความช่วยเหลือเรื่องน้ำจากราษฎร (วรรณช อุษณกร 2540 : 35) ทั้งนี้ได้ทรงวางหลักการสำคัญในการพัฒนาแหล่งน้ำไว้ว่า ประการแรกต้องเหมาะสมกับรายละเอียดสภาพภูมิประเทศเสมอ ประการที่สองต้องเหมาะสมกับสภาพน้ำธรรมชาติที่มีในแต่ละท้องถิ่นเสมอ และอีกประการหนึ่ง ต้องพยายามหลีกเลี่ยงการเข้าไปสร้างความเดือดร้อนให้คนกลุ่มหนึ่ง เพื่อสร้างประโยชน์ให้กับคนอีกกลุ่มหนึ่ง ไม่ว่าประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจการลงทุนนั้น จะมีความเหมาะสมเพียงใดก็ตาม (กุลศลสุนทรธาดา 2534 : 108)

หากพิจารณาถึงลักษณะประเภทของโครงการพัฒนาแหล่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริแล้ว จะเห็นว่าแบ่งออกเป็นการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเพาะปลูก ได้แก่ โครงการอ่างเก็บน้ำ โครงการฝายทดน้ำที่สร้างขึ้นเพื่อกักเก็บน้ำสำหรับการเกษตรในพื้นที่ และการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการผลิตไฟฟ้า และจัดระบบชลประทานเพื่อการเกษตร ได้แก่ การสร้างเขื่อน ตลอดจนครอบคลุมไปถึงการแก้ไขปัญหาลและบรรเทาอุทกภัยด้วยการสร้างที่พักน้ำ ร่องรับน้ำที่มีปริมาณมาก สร้างทางน้ำไหลและประตูระบายน้ำเพื่อลดการท่วมขัง ดังนั้นอาจแบ่งโครงการพัฒนาแหล่งน้ำ อันเนื่องมาจากพระราชดำริออกเป็น 5 ประเภท คือ โครงการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเพาะปลูก โครงการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการรักษาต้นน้ำลำธาร โครงการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อผลิตไฟฟ้าสำหรับชนบทห่างไกล โครงการระบายน้ำออกจากพื้นที่ลุ่มและโครงการบรรเทาอุทกภัย

ส่วนประโยชน์ที่ได้รับจากโครงการพัฒนาแหล่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริ พอสรุปโดยสังเขปได้ดังนี้

1. ช่วยให้พื้นที่เพาะปลูกมีน้ำอุดมสมบูรณ์ สามารถทำการเพาะปลูกได้ ทุกฤดูกาล
2. ช่วยระบายน้ำออกจากพื้นที่ลุ่ม เช่น บริเวณพรุ ทำให้สามารถจัดสรรที่ดินทำกินให้ราษฎรผู้ไม่มีที่ดินเป็นของตนเองและช่วยลดปัญหาการบุกรุกทำลายป่า ได้อีกทางหนึ่ง
3. ช่วยให้ราษฎรที่อาศัยอยู่บริเวณใกล้เคียงกับอ่างเก็บน้ำ มีสัตว์น้ำบริโภค มีช่องทางประกอบอาชีพเสริมได้
4. ช่วยให้ราษฎรมีน้ำเพื่ออุปโภค บริโภค ที่สะอาดอย่างเพียงพอตลอดทั้งปี ทำให้สุขภาพอนามัยดีขึ้น
5. ช่วยบรรเทาสภาพน้ำเสีย และอุทกภัยในเขตชุมชนของกรุงเทพมหานคร และเมืองใหญ่อื่น ๆ ตัวอย่างเช่น โครงการบึงมักกะสัน โครงการแก้มลิง เป็นต้น
6. ช่วยให้ราษฎรในท้องถิ่นทั่วกันดารมีไฟฟ้าใช้ในครัวเรือนและการเกษตร เพื่อป้องกันการเกิดความสะดวกสบายในชีวิตมากขึ้น
7. ช่วยรักษาต้นน้ำลำธาร ทำให้เกิดความชุ่มชื้นและคงความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติเอาไว้

3. โครงการพัฒนาด้านการส่งเสริมอาชีพอาชีพ

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริส่วนใหญ่ เป็นการส่งเสริมอาชีพไม่ทางตรงก็ทางอ้อม เพราะเมื่อได้ดำเนินการบรรลุตามวัตถุประสงค์ของโครงการนั้น ๆ แล้ว จะช่วยส่งเสริมอาชีพให้แก่ราษฎรในพื้นที่ และพื้นที่ใกล้เคียง โดยเฉพาะการดำเนินงานของศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ ทั้งหลาย ล้วนมีจุดมุ่งหมายสำคัญ คือ การศึกษาค้นคว้าวิจัย เพื่อแสวงหาแนวทางในการพัฒนาด้านต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและการประกอบอาชีพของราษฎรในภูมิภาคนั้น ๆ

ส่วนโครงการประเภทส่งเสริมอาชีพโดยตรง ที่ดำเนินการให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชน จนสามารถพึ่งตนเองได้ในเรื่องอาชีพก็มีจำนวนมาก ตัวอย่างเช่น โครงการอบรมและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรในหมู่บ้านรอบศูนย์ศึกษาการพัฒนา โครงการศูนย์ศิลปาชีพพิเศษทั่วประเทศ โครงการส่งเสริมอุตสาหกรรมปาล์มขนาดเล็ก และโครงการศูนย์บริการการพัฒนาขยายพันธุ์ไม้ดอก ไม้ผล ไม้บ้านไร่ อ.หางดง จ.เชียงใหม่ เป็นต้น โครงการเหล่านี้มีเป้าหมายเพื่อถ่ายทอดความรู้ให้แก่ประชาชน แล้วให้พวกเขาสามารถนำความรู้ไปประกอบอาชีพจนเกิดเป็นรายได้สำหรับเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้

4. โครงการพัฒนาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่กำลังประสบปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เพราะการพัฒนาเศรษฐกิจในช่วงที่ผ่านมามุ่งเฉพาะที่อัตราความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นประเด็นสำคัญ โดยนำเอาทรัพยากรธรรมชาติ มาใช้ประโยชน์ แต่ขาดการวางแผนเพื่อรองรับปัญหาสิ่งแวดล้อมที่จะเกิดขึ้น จนสร้างปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและภาวะมลพิษ ซึ่งทวีความรุนแรงยิ่งขึ้นทุกขณะอยู่ในเวลานี้

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสนพระราชหฤทัยและให้ความสำคัญในเรื่องสิ่งแวดล้อมมาก เพราะทรงเห็นว่า เป็นเรื่องที่ไม่อาจรอช้าอีกต่อไปได้ หากปล่อยไว้ให้ปัญหาต่าง ๆ สะสมจนถึงจุดวิกฤตของมันอาจจะสายเกินแก้ไข โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริส่วนใหญ่ของพระองค์ จึงได้เน้นวิธีการที่จะทำนุบำรุง ปรับปรุงสภาพทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในด้านต่าง ๆ ให้ดีขึ้น และยึดหลักการพัฒนาแบบยั่งยืน (สุเมธ ตันติเวชกุล 2543 : 164)

งานอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริแต่ละด้านมีสาระสำคัญโดยสรุปดังนี้

4.1. ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรแหล่งน้ำ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเน้นการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งน้ำเป็นสำคัญ ด้วยทรงตระหนักดีว่าเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักของพลกนิกรส่วนใหญ่ และจำเป็นต้องอาศัยพื้งพาน้ำฝนเป็นสำคัญ แต่ปัจจุบัน ประชาชนโดยเฉพาะพวกเกษตรกรประสบปัญหาเดือดร้อนอย่างยิ่งจากน้ำฝน กล่าวคือ จะเกิดปัญหาเรื่องอุทกภัยในฤดูฝน เพราะไม่สามารถกักเก็บน้ำฝนได้ ทำให้น้ำป่าไหลหลากท่วมบ้านเรือนและพื้นที่การเกษตร พอถึงฤดูแล้ง ก็จะเกิดภาวะขาดแคลนน้ำ เพราะฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ทั้งสองกรณีนี้มีสาเหตุสำคัญมาจากการบุกรุกทำลายป่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงแก้ไขโดยนำโครงการตามพระราชดำริต่าง ๆ เข้าไปดำเนินการเพื่อหยุดยั้งการบุกรุกทำลายป่า อาทิ โครงการหลวงพัฒนาชาวเขา โครงการอนุรักษ์ป่าไม้ต้นน้ำลำธาร โครงการปลูกป่าทดแทน และโครงการอาชีพเสริม เป็นต้น

ส่วนปัญหาด้านน้ำเน่าเสียในเขตเมืองใหญ่ ๆ เช่น กรุงเทพมหานคร และเขตปริมณฑล ก็เป็นเรื่องที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสนพระราชหฤทัยเป็นอย่างยิ่งเช่นเดียวกัน ทรงพระราชทานพระราชดำริที่จะแก้ไขมลพิษทางน้ำ ด้วยวิธีธรรมชาติแบบง่าย ๆ ตัวอย่างเช่น 1) ใช้วิธี “น้ำดีไล่น้ำเสีย” โดยเปิดรับน้ำที่มีคุณภาพดีจากแม่น้ำเจ้าพระยาเข้ามาผลักดันน้ำเสียในคลองต่าง ๆ ให้ไหลออกไปสู่ทะเล 2) ใช้วิธีเทคโนโลยีชีวภาพบำบัด “โดยใช้ผักตบชวาช่วยกรองน้ำเสีย” ดังทรงทดลอง ซึ่งมักกะสัน 3) ใช้วิธี “สร้างโคธรรมชาติ” ดังทรงใช้บังมักกะสันเป็นแหล่งรองรับน้ำเสียจากชุมชน และเป็นแหล่งกักเก็บหรือระบายน้ำในฤดูฝน 4) ใช้เครื่องกลเติมอากาศ “กังหันชัยพัฒนา” ที่พระองค์ทรงคิดค้นและออกแบบขึ้นมาเพื่อใช้บำบัดน้ำเสีย และ 5) ใช้วิธีนำปลาบางชนิด เช่น ปลานิล ไปเลี้ยงสลบกับกุ้ง เพื่อแก้ปัญหาน้ำเน่าเสียจากนาุ้ง เป็นต้น นอกจากนี้ยังทรงให้ทำการศึกษาวิจัยการบำบัดน้ำเสีย โดยใช้บ่อบำบัดตามธรรมชาติ ภายใต้โครงการศึกษาวิจัยและพัฒนาสิ่งแวดล้อม อันมีโครงการนำร่องที่ตำบลผักเบี้ย จังหวัดเพชรบุรี (วาริ อัมไพวรรณ 2540 : 62)

4.2 ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรดิน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักดีว่า ดินเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งในการพัฒนาประเทศไทย ซึ่งมีผลผลิตทางการเกษตรเป็นรายได้หลัก จึงทรงมีแนวพระราชดำริเพื่อแก้ปัญหาในเรื่องของดิน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาดินที่เสื่อมโทรมขาดคุณภาพ หรือการขาดแคลนที่ดินทำกินสำหรับเกษตรกร ดังนี้ (รังสฤษดิ์ บุญชลอ 2542 : 99 - 101)

1. สนับสนุนให้เกษตรกรเรียนรู้ เข้าใจวิธีการอนุรักษ์ดินและน้ำ การปรับปรุงบำรุงดิน และสามารถนำไปปฏิบัติเองได้ ดังเช่น การจัดตั้งศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เพื่อทำการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการสร้างระบบอนุรักษ์ดินและน้ำ เป็นตัวอย่างในการป้องกันการชะล้างพังทลายของดิน การขยายพันธุ์พืชเพื่ออนุรักษ์ดินและบำรุงดิน หรือการจัดตั้งศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิภพทออันเนื่องมาจากพระราชดำริ เพื่อทำการศึกษาและพัฒนาพื้นที่พรุ ซึ่งเป็นดินเปรี้ยว ให้เป็นดินที่มีคุณภาพ สามารถทำการเพาะปลูกได้

2. ทรงพระราชทานพระราชดำริให้มีการทดลองปลูกหญ้าแฝกเพื่อป้องกันการชะล้างพังทลายของดิน ซึ่งเป็นวิธีการที่ใช้เทคโนโลยีง่าย ๆ ที่เกษตรกรสามารถดำเนินการเองได้ ทั้งยังประหยัดค่าใช้จ่าย ไม่ต้องดูแลมากนัก ในที่สุดการพัฒนาและรณรงค์ การใช้หญ้าแฝกอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ก็ประสบผลสำเร็จงดงาม เป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางในระดับชาติต่าง ๆ และทรงได้รับการทูลเกล้าฯ ถวายรางวัล International Frosion Control Association ในฐานะที่ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์ในการอนุรักษ์ดิน และส่งเสริมสภาพแวดล้อมโดยใช้หญ้าแฝกอย่างจริงจัง

3. ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดการพัฒนาที่ดินรกร้างว่างเปล่า หมดสภาพจากการเป็น ป่าสงวนของชาติแล้ว โดยนำมาพัฒนาให้มีสภาพเป็นที่ดินที่อุดมสมบูรณ์ แล้วจัดสรรให้แก่เกษตรกรที่ไร้ที่ทำกินในรูปของสหกรณ์ มีสิทธิ์ทำกินในที่ดินตลอดชั่วลูกหลาน แต่ไม่ให้กรรมสิทธิ์ในการถือครอง ทั้งยังได้จัดพื้นที่ทำกินให้ราษฎรชาวไทยภูเขาอีกด้วย

นอกจากนี้ ยังได้ทรงพระราชทาน “ทฤษฎีใหม่” เพื่อช่วยให้เกษตรกรรู้จัก

วิธีการจัดสรรที่ดินให้ เหมาะสมกับการเกษตรแบบผสมผสานอย่างได้ผลดัง
ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น

4.3 ด้านพลังงาน ป่าไม้ และสัตว์ป่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไม่เพียง
แต่จะทรงให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับเรื่องของดินและน้ำเท่านั้น ยังทรงให้ความสำคัญ
ต่อเรื่องพลังงาน ป่าไม้ และสัตว์ป่าอีกด้วย ในด้านพลังงาน ได้ทรงริเริ่มเป็นแบบอย่าง
ในเรื่องการจัดหาพลังงาน ทดแทนจากธรรมชาติ เช่น นำพลังงานลมมาเปลี่ยนแปลง
เป็นพลังงานไฟฟ้า หรือนำเอาวัสดุเหลือใช้จากการเกษตร เช่น แกลบ ชานอ้อย
เปลือกส้ม ผักตบชวา มาอัดทำให้เป็นแท่งเชื้อเพลิง สำหรับใช้เป็นพลังงาน
พระราชดำริในเรื่องดังกล่าวนี้ ก่อให้เกิดคุณประโยชน์ยิ่งใหญ่หลายประการ ไม่ว่าจะ
เป็นการประหยัดทรัพยากรที่เกี่ยวกับพลังงานให้มีเหลือไปถึงลูกหลาน การช่วยลด
มลพิษต่าง ๆ รวมไปถึงการลดปริมาณขยะที่กำลังเป็นปัญหาอยู่ในขณะนี้

ในด้านป่าไม้ และสัตว์ป่า ได้ทรงส่งเสริมการปลูกป่าควบคู่ไปกับการแก้ไข
ปัญหาที่สัตว์ป่าถูกมนุษย์ไล่ล่า จนบางชนิดใกล้จะสูญพันธุ์ ด้วยทรงเห็นว่า ทั้งป่าและ
สัตว์ป่าต่างต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ตัวอย่างหนึ่งที่แสดงถึงความพยายามของ
พระองค์เกี่ยวกับเรื่องนี้ ก็คือ โครงการสวนสัตว์ธรรมชาติภูเขียว อันเนื่องมาจาก
พระราชดำริพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังได้ทรงมีแนวคิดที่สำคัญอีกหลายประการ
เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าไม้ ซึ่งจะขอยกตัวอย่างโดยสรุป สาระสำคัญ ดังนี้ (กุศล
สุนทรธาดา 2543 : 123 - 124)

แนวคิด “ป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง” เป็นแนวคิดของการผสมผสาน
ความต้องการด้านการอนุรักษ์และการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ ควบคู่ไปกับความต้องการ
การด้านเศรษฐกิจและสังคม โดยทรงมีพระราชประสงค์ให้ ปลูกป่า 3 อย่าง คือ
ป่าสำหรับเป็นไม้ใช้สอย ป่าสำหรับเป็นไม้ผล และป่าสำหรับเป็นเชื้อเพลิง เพื่อ
ประโยชน์ 4 อย่าง คือ นอกจากจะเกื้อกูลและอำนวยประโยชน์ใน 3 อย่างนั้นแล้ว
ป่าไม้ทุกประเภทยังจะต้องอำนวยประโยชน์ในการอนุรักษ์ดินและน้ำ และคงความ
ชุ่มชื้นเอาไว้ อันเป็นการอำนวยประโยชน์อย่างี่ 4 ซึ่งเป็นผลพลอยได้

แนวคิด “ปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูก” เป็นแนวคิดที่สะท้อนให้เห็นถึงความเข้าใจพระทัยอย่างลึกซึ้งในวิถีทางแห่งธรรมชาติของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยทรงมีแนวคิดว่า ถ้าเราปล่อยให้ป่าไม่ไว้ตามสภาพธรรมชาติ มันก็จะสามารถเจริญเติบโตสมบูรณ์ขึ้นเองตามสภาพธรรมชาตินั้น ขอเพียงอย่าเข้าไปรบกวนและทำลายเพราะรู้เท่าไม่ถึงการณ์

แนวคิด “ฝายชะลอความชุ่มชื้น” (Check Dam) เป็นแนวคิดที่จะสร้างความชุ่มชื้นให้กับพื้นที่ป่า ด้วยการสร้างฝายต้นน้ำลำธาร สำหรับกักเก็บน้ำให้ไหลช้าลง และสร้างฝายดักตะกอนดิน ทราบ มีให้ไหลสู่เบื้องล่าง ฝายทั้งสองประเภทนี้ สามารถสร้างความชุ่มชื้น และชะลอความชุ่มชื้น เป็นระบบวงจรน้ำที่อำนวยความสะดวกแก่การฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าไม้ไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพดียิ่ง ดังตัวอย่างที่เห็นชัด ณ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อาเภอตอนยสะเกิด จังหวัดเชียงใหม่

5. โครงการพัฒนาด้านการแพทย์และสาธารณสุข

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงให้ความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาด้านสุขภาพอนามัยของประชาชน ประจักษ์พยานในเรื่องนี้เห็นได้จากโครงการในระยะแรก ๆ ที่ทรงพระราชทานให้แก่ประชาชนล้วนแต่เป็นโครงการเกี่ยวกับการแพทย์และสาธารณสุขแทบทั้งสิ้น ทั้งนี้เพราะทรงตระหนักว่า ถ้าประชาชนสุขภาพแข็งแรงทั้งกายและใจแล้ว ไม่เพียงแต่จะมีผลต่อคุณภาพชีวิตโดยตรงของพวกเขาเท่านั้น แต่จะเป็นพลังสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมส่วนรวมอีกด้วย ดังพระบรมราโชวาทที่พระราชทานในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร ณ มหาวิทยาลัยมหิดล เมื่อวันที่ 22 ตุลาคม 2522 ความตอนหนึ่งว่า

“.....การรักษาความสมบูรณ์ของร่างกายเป็นปัจจัยเศรษฐกิจที่ดีและสังคมที่มั่นคง เพราะร่างกายที่แข็งแรงนั้น โดยปกติจะอำนวยผลให้สุขภาพจิตสมบูรณ์ด้วย และเมื่อมีสุขภาพสมบูรณ์ ดีพร้อมทั้งร่างกายและจิตใจแล้ว ย่อมมีกำลังทำประโยชน์สร้างสรรค์เศรษฐกิจและสังคมของบ้านเมืองได้เต็มที่ ทั้งไม่เป็นภาระแก่สังคม ด้วย คือเป็นแต่ผู้สร้าง มิใช่ผู้ถ่วงความเจริญ.....”

ในการเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรในพื้นที่ต่าง ๆ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพบว่า มีราษฎรจำนวนมากเจ็บป่วย เพราะขาดความรู้ในการดูแลรักษาตนเอง หรือไม่มีการล้างทรัพย์สินที่จะใช้รักษา ในขั้นต้นนั้น ทรงแก้ปัญหาเฉพาะหน้าโดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แพทย์ประจำพระองค์ และแพทย์ในขบวนเสด็จทำการตรวจรักษาผู้ป่วยเฉพาะรายที่มาเฝ้ารอรับเสด็จ ต่อมาได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งโครงการหน่วยแพทย์พระราชทานขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2510 จากนั้นก็มีการขยายขอบข่ายของโครงการพระราชดำริด้านการแพทย์ออกไปอย่างกว้างขวางมากขึ้น ซึ่งแบ่งตามลักษณะของงานได้เป็น 2 ประเภท คือ (กุศลสุนทรธาดา 2542 : 114 - 115 ; วรนุช อุษณกร 2540 : 63 - 64)

1. โครงการนำบัตรรักษาโดยการตรวจจากคณะแพทย์พระราชทาน ซึ่งได้แก่ 1) แพทย์ประจำพระองค์ และคณะแพทย์ตามเสด็จ 2) หน่วยแพทย์หลวงของกองแพทย์หลวง สำนักพระราชวัง 3) โครงการแพทย์ตามพระราชประสงค์ซึ่งเป็นคณะแพทย์อาสาจากหลายสาขาวิชา หลายหน่วยงาน คณะแพทย์เหล่านี้ ได้แก่ คณะศิษย์แพทย์อาสา คณะแพทย์ หู คอ จมูก และโรคมุมิแพ้ คณะจักษุแพทย์ และหน่วยทันตกรรมเคลื่อนที่

2. โครงการอบรมหมอหมู่บ้าน ตามพระราชดำริเป็นโครงการที่ทรงมีพระราชดำริให้คัดเลือกราษฎรอาสาสมัครตามหมู่บ้านต่าง ๆ เข้ารับการอบรมหลักสูตรหมอหมู่บ้าน โดยเริ่มต้นที่จังหวัดเชียงใหม่ ในปี พ.ศ. 2525 เพื่อให้ผู้ที่ผ่านการอบรมได้นำความรู้กลับไปช่วยเหลือประชาชนในท้องถิ่นของตน โครงการทั้งสองประเภทเอื้อประโยชน์อย่างยิ่งในการช่วยแก้ไขปัญหาด้าน สุขภาพอนามัยของราษฎรผู้มีฐานะยากจนในพื้นที่ห่างไกล ซึ่งระบบปกติยากจะเข้าไปดูแลได้ทั่วถึง นอกจากนี้ยังได้ทรงพบว่า มีราษฎรจำนวนมากเป็นโรคขาด สารไอโอดีน ทำให้เกิดโรคคอหอยพอกหรือโรคเอ๋ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มูลนิธิชัยพัฒนา ร่วมกับหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องศึกษา "เส้นทางเกลือ" จากแหล่งผลิตถึงผู้บริโภคว่ามีเส้นทางเช่นไร และให้ดำเนินการเติมสารไอโอดีนในต้นทางการผลิตเกลือ

ทั่วประเทศของประเทศไทย เพื่อจะได้เป็นการป้องกันการขาดสาร ดังกล่าวได้
อย่างเป็นรูปธรรม

6. โครงการพัฒนาด้านสวัสดิการสังคม

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านสวัสดิการสังคม เป็นโครงการ ช่วย
เหลือราษฎรให้มีที่อยู่อาศัย ที่ดินทำกิน และได้รับสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน
ที่จะพึงจะได้รับ เช่น แหล่งน้ำสำหรับการอุปโภคบริโภค ตัวอย่างโครงการนี้ ได้แก่
โครงการพัฒนาพื้นที่วัดญาณสังวรารามอันเนื่องมาจากพระราชดำริ มีวัตถุประสงค์
เพื่อพัฒนาพื้นที่การเกษตรที่เสื่อมโทรม ให้อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเกษตร รวมทั้ง
เป็นศูนย์บริการการพัฒนาด้านเกษตร และการอบรมให้แก่ผู้สนใจ พร้อมกับเป็นศูนย์
พัฒนาจิตใจให้ดำเนินไปพร้อมกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอีกด้วย นอกจากนี้
ยังมีโครงการห้วงองคต อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งมีลักษณะงานเป็นการสำรวจ
แบ่งแปลงที่อยู่อาศัยและพื้นที่เกษตร และจัดสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานทั้งด้านการศึกษา
สาธารณสุข และสาธารณูปโภคต่าง ๆ ให้

7. โครงการพัฒนาด้านคมนาคม

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านคมนาคม ส่วนใหญ่จะเป็นโครงการ
เกี่ยวกับการปรับปรุงถนนหนทาง และการก่อสร้างถนน เพื่อความสะดวกใน
การคมนาคม โดยเริ่มแก้ปัญหาจากจุดเล็ก ๆ ก่อน แล้วจึงขยายไปยังจุดใหญ่ เช่น
การปรับปรุงซ่อมแซมผิวการจราจร และการสร้างถนน เพื่อบรรเทาปัญหาให้เบาบางลง
พระราชดำริที่สำคัญที่สุด คือ คนไทยทุกคนจะต้องให้ความร่วมมือ ในการแก้ไข
ปัญหาด้วยการเคารพกฎจราจร และมีน้ำใจในการขับขี่

ทรงมีพระราชดำรัสถึงเรื่องการคมนาคม เมื่อวันที่ 25 สิงหาคม 2538
ดังความตอนหนึ่งว่า

“...ในปัจจุบันเมืองไทยอยู่ในสถานการณ์ที่ค่อนข้างวิกฤต และน่าเป็นห่วง
โดยเฉพาะปัญหาจราจรเป็นปัญหาสำคัญเกี่ยวข้องกับ ภาพพจน์ของประเทศ ทำให้

ต่างประเทศไม่ยอมมาลงทุน ไม่ยอมมาเที่ยว และยังคงถูกเหยียดหยาม การที่จรรยาฉบับนี้ เป็นปัญหาที่ยาก ทำให้ประชาชนเดือดร้อน ไปทำงานต้องเสียเวลาอยู่บนถนนระหว่าง 2 ถึง 10 ชั่วโมง ทำให้ประสิทธิภาพของบุคคลด้อยลง จึงต้องมีโครงการพระราชดำริแก้ไข ปัญหาการจราจร เพื่อให้รถพอแล่นได้ไม่คับคั่ง.....”

นอกจากนี้ ยังทรงเล็งเห็นว่า การคมนาคมเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญในการ นำความเจริญไปสู่ชนบท และการพัฒนาชนบท เพราะเปรียบเสมือนประตูเชื่อม ระหว่างเมืองและชนบท ดังนั้นการจะเริ่มโครงการพัฒนาใด ๆ จะต้องเริ่มจากปรับปรุง และการก่อสร้างถนนหนทางเพื่อนำความเจริญเข้าสู่พื้นที่

8. โครงการพัฒนาด้านการศึกษาและอื่น ๆ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเห็นความสำคัญของการศึกษาอย่าง ยิ่งยวด ดังพระราชดำรัส เมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม 2504 ความตอนหนึ่งว่า

“.....การศึกษาเป็นปัจจัยในการสร้างและพัฒนาความรู้ ความคิด ความ ประพฤติ และคุณภาพของบุคคล ถ้าสังคมและบ้านเมืองได้ให้การศึกษที่ดีแก่เยาวชน ได้ครบถ้วน พอเหมาะกับทุก ๆ ด้าน สังคมและบ้านเมืองก็จะมีพลเมืองที่มีคุณภาพ ซึ่งสามารถธำรงรักษาความเจริญมั่นคงของประเทศไว้และพัฒนาให้ก้าวหน้าต่อไปได้ตลอด.....”

จากแนวพระราชดำรินี้ จึงทรงส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนทุกแห่งหน ได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียนได้ทั่วถึง โครงการทางด้านการศึกษาที่ทรงพระราชทาน พระราชดำริให้จัดตั้งขึ้น โดยพระราชทานทรัพย์ส่วนพระองค์เพื่อเป็นทุนริเริ่ม หรือทุนจัดสร้างหรือทุนหมุนเวียน ได้แก่ 1) โครงการโรงเรียนตามวัดต่าง ๆ เพื่อเด็ก ยากจน 2) โครงการโรงเรียนเจ้าพ่อหลวงอุปถัมภ์เพื่อเด็กชาวไทยภูเขา 3) โครงการโรงเรียนร่มเกล้าในท้องที่ต่าง ๆ ที่มีทหารออกไปปฏิบัติหน้าที่ใน การป้องกัน ประเทศ โดยให้ทหารเป็นผู้สร้างและผู้สอน เพื่อบรรเทาปัญหาการขาดแคลนสถาน ศึกษาสำหรับเยาวชน และสร้างความผูกพัน ความเข้าใจอันดีระหว่างทหารกับ ประชาชนในเขตพื้นที่นั้น ๆ 4) โครงการโรงเรียนราชประชานุเคราะห์เพื่อเป็นสถาน ศึกษาแบบประจำสำหรับบุตรธิดาของผู้ป่วยโรคเรื้อน

5) โครงการพระดาบส เพื่อสอนวิชาชีพเกี่ยวกับวิชาช่างในสาขาต่าง ๆ ตามรูปแบบ การศึกษานอกโรงเรียน สำหรับผู้มาจากครอบครัวที่ยากจน ตลอดจนข้าราชการทหาร ตำรวจ พลเรือนผ่านศึกที่ทุพพลภาพ และ 6) โครงการโรงเรียน ศึกษาสงเคราะห์ เพื่อให้การศึกษาแก่เด็กด้อยโอกาสที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่สูง ซึ่งอยู่ห่างไกลและ ทุรกันดาร มีลักษณะเป็นโรงเรียนแบบพึ่งตนเอง

ไม่เพียงแต่โครงการทั้งหลายดังกล่าวข้างต้นเท่านั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังได้ทรงจัดตั้งกองทุนนฤฤทธิ์ เพื่อสนับสนุนให้นักเรียนที่ขาดแคลนทุนทรัพย์ได้มีโอกาสศึกษาต่อในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา รวมถึงทรงจัดตั้งมูลนิธิอานันทมหิดล เพื่อเป็นทุนการศึกษาแก่ผู้สำเร็จการศึกษา ในชั้นอุดมศึกษาจากแขนงวิชาต่าง ๆ ไปศึกษาเพิ่มเติมในต่างประเทศ โดยมีผู้มี ชื่อผูกพันแต่ประการใด

นอกจากนี้ ยังทรงมีพระราชดำรินับเกิดโครงการสาธิตนุกรมไทยสำหรับ เยาวชนโดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวขึ้น และอีกสิ่งหนึ่ง ที่นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณอย่างยิ่งในด้านการศึกษาก็คือ การเสด็จฯ ไปพระราชทาน บริญญาบัตรแก่ผู้สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยของรัฐ ซึ่งทรงปฏิบัติติดต่อกันมา เป็นระยะเวลาอันยาวนานมาก

ส่วนโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินด้านอื่น ๆ ที่นอกเหนือจาก ที่กล่าวไปแล้วข้างต้น ยังมีโครงการอื่น ๆ เช่น โครงการก่อสร้างเขื่อนป้องกัน น้ำทะเลกัดเซาะอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเพชรบุรี รวมถึง โครงการด้าน การศึกษาวิจัย การจัดและการพัฒนาที่ดิน เป็นต้น

กษัตริย์นักพัฒนาคุณภาพชีวิตแห่งแผ่นดิน

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริทั้งหลาย เป็นงานที่มีขอบข่ายกว้างขวาง ต่อเนื่องไม่มีวันสิ้นสุด ยากต่อการดำเนินการให้สำเร็จลุล่วงโดยเร็ว และหลาย ๆ งานไม่อาจรอช้าได้ จึงเป็นภาระงานที่หนักมาก แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ได้อุทิศพระองค์ในการทรงงานและประกอบพระราชกรณียกิจในโครงการต่าง ๆ อย่างเต็มพระกำลังความสามารถ ด้วยพระราชหฤทัยมุ่งมั่นให้พสกนิกรทุกหมู่เหล่าบังเกิดความร่มเย็นเป็นสุขมีกายอยู่ดีกินดี สามารถช่วยเหลือและพัฒนาตนเองได้ อันจะนำไปสู่ความมั่นคงของประเทศชาติเป็นสำคัญ

หากกลับไปพิจารณาแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาที่ทรงพระราชทานไว้ในโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริตั้งแต่แรกเริ่มจนกระทั่งปัจจุบัน ก็จะเห็นว่าแต่ละแนวคิดและทฤษฎีได้ก่อคุณูปการอันยิ่งใหญ่แก่การสงเคราะห์ช่วยเหลือ และยกระดับคุณภาพชีวิตของพสกนิกรเป็นเอนกประสงค์มาโดยตลอดระยะเวลาแห่งการครองราชย์ แนวคิดและทฤษฎีที่ทรงคิดขึ้นเองด้วยพระอัจฉริยภาพและพระปรีชาสามารถที่ล้ำลึกนั้น ไม่จำกัดลงเฉพาะเรื่องของเกษตรกรรม และการเพาะปลูกเท่านั้น แต่ยังมีเรื่องของการบริหารจัดการด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนด้านการพัฒนาสังคมและการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนอีกด้วย

นอกจากนี้ โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริทุกโครงการล้วน นำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิต ของประชาชนอย่างเป็นขั้นตอนตามความเป็นจริง และดำเนินการอย่างครบวงจร เริ่มจากการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าด้วยการแก้ไขปัญหาด้านสุขภาพอนามัย จนก่อกำเนิดโครงการแพทย์พระราชทานขึ้นแล้วมีโครงการที่สืบเนื่องไปสู่การส่งเสริมอาชีพให้ราษฎร จนสามารถประกอบอาชีพได้ ทำให้เกิดรายได้ มีกินมีใช้ พร้อมกับมีโครงการพัฒนาในเรื่องความจำเป็นพื้นฐานของชีวิตด้านต่าง ๆ ขณะเดียวกันก็มีโครงการพัฒนาสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาจิตใจควบคู่ไปด้วย โดยยึดหลักการขั้นสุดท้ายของการพัฒนา คือ การให้ประชาชนสามารถช่วยตัวเองได้ ซึ่งหมายถึง การพัฒนาชีวิตที่สมบูรณ์ หรือการพัฒนาแบบยั่งยืน (สุเมธ ตันติเวชกุล 2543 : 92)

ผลจากการพัฒนาตามแนวพระราชดำริได้ปรากฏชัดเจนในปัจจุบันแล้วว่า ก่อให้เกิดคุณประโยชน์ต่อประชาชนและประเทศชาติอย่างใหญ่หลวง เพราะ

ได้ช่วยสงเคราะห์ให้ประชาชนจำนวนมากภายในพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศไทย โดยเฉพาะผู้ยากไร้ในท้องถิ่นทุรกันดาร มีสภาพชุมชนและสิ่งแวดล้อมที่ดัดขึ้น มีรายได้จากการประกอบอาชีพสูงขึ้น สามารถยกระดับฐานะความเป็นอยู่ให้มี ความสะดวกสบายยิ่งขึ้น อันนำไปสู่การเสริมสร้างความเจริญมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ และสังคมแก่ประเทศชาติเป็นส่วนรวม ผลที่ปรากฏขึ้นดังกล่าว บังเกิดจากพระราช ทศุทัยที่เปี่ยมล้นด้วยพระมหากรุณาธิคุณต่อพสกนิกร รวมทั้งพระอัจฉริยภาพ พระ บริชาสามารถ และพระวิริยะอุตสาหะซึ่งสุดจะหาที่เปรียบได้แห่งองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ดั่งนั้น จึงสมควรเป็นที่สุดที่จะเกิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช มหาราชของปวงชนชาวไทยให้อยู่ในฐานะ “พระมหากษัตริย์นักพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้ยิ่งใหญ่แห่งแผ่นดินไทย”

บทสรุป

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักว่า ประชาชนเป็นรากฐานสำคัญของบ้านเมือง ดั่งนั้น หัวใจของพระราชกรณียกิจทั้งหลาย จึงอยู่ที่การสร้างการกินดีอยู่ดี มีคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่ประชาชนชาวไทยทั้งประเทศ โดยเฉพาะประชาชนผู้ยากไร้ ด้อยโอกาสในชนบท เมื่อทรงพบเห็นปัญหาความทุกข์ยากของประชาชนในพื้นที่ใด ก็มักจะทรงคิดโครงการต่าง ๆ เพื่อให้การสงเคราะห์ช่วยเหลือ จนก่อกำเนิดโครงการ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ รวมแล้วไม่ต่ำกว่า 2,700 โครงการ ซึ่งครอบคลุม การพัฒนาในทุก ๆ เรื่อง ตั้งแต่การเกษตร แหล่งน้ำ อาชีพ ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม การแพทย์และการสาธารณสุข สวัสดิการสังคม การคมนาคม การศึกษา และอื่น ๆ จึงเห็นได้ว่า เป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนแบบ ครบวงจร สำหรับการพัฒนามตามแนวพระราชดำรินั้น ได้ทรงวางรูปแบบ การดำเนินงานไว้อย่างเป็นระบบระเบียบชัดเจน เริ่มจากการศึกษาข้อมูลท้องถิ่น แล้วมีการศึกษาค้นคว้า วิจัย ทดลอง เพื่อให้เกิดประโยชน์ สูงสุดแก่ประชาชน ที่จะนำไปใช้ โดยยึดหลักสำคัญว่า ให้นำหลักวิชาการหรือเทคโนโลยีง่าย ๆ เข้าแก้ไข

สิ่งที่ยาก ซึ่งเป็นหนทางที่ชาวบ้านทำได้ และใช้วิธีนำเอาธรรมชาติเข้าแก้ปัญหาที่เกิดจากธรรมชาติเหนืออื่นใดก็คือ ทรงมุ่งเน้นการพัฒนาในรูปแบบที่ให้ราษฎรเข้ามามีส่วนรับผิดชอบด้วยตนเอง จนสามารถช่วยเหลือหรือพึ่งพาตนเองได้ และสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างสอดคล้องกับธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมของตนนับได้ว่าเป็นการพัฒนาแบบยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- กปร.สำนักงาน แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ : บริษัท 21 เซ็นจูรี จำกัด, 2540.
- กุศล สุนทรธาดา "คุณภาพชีวิตประชากรไทยสมัย ร.9" ใน หนังสือวิชาการเนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542. หน้า 101-131. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ทองศรี กำภู ณ.อยุธยา. การบริหารงานบุคคลในแนวทางใหม่. กรุงเทพฯ : บริษัท พิมพ์ตุลาจำกัด, 2537.
- รังสฤษฎ์ บุญชลอ. พระราชประวัติและพระราชกรณียกิจรัชกาลที่ 9. กรุงเทพฯ : บริษัท สกายบุกส์ จำกัด, 2542
- วรรณช อุษณกร. ในหลวงกับโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไอเดียเนสโตร์, 2540.
- วารี อัมไพพรรณ. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช... ในหลวงของเรา. พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ : บริษัทอักษรภาพพัฒนา จำกัด, 2540.
- สมชาย พุ่มสะอาด. ประมวลพระราชดำรัส. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติประชาไทย, 2542.
- สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. "ทฤษฎีใหม่" ว่าด้วยการพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เลียงเชียง, 2540.
- สุเมธ ตันติเวชกุล. ใต้เบื้องพระยุคลบาท. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2543.